

KRIMINALISERING AV SEXKJØP

EN FORELØPIG KARTLEGGINGSRAPPORT OM:
KORTSIKTIGE EFFEKTER FOR KVINNENE, MARKEDET OG
LOKALSAMFUNNET I BERGEN

BERGEN KOMMUNE

UTEKONTAKTEN I BERGEN
/ UTE ETTER NYE MULIGHETER/

INNLEDNING

BAKGRUNN FOR KARTLEGGINGEN

I regjeringens høringsnotat av juli 2007 fremgår at regjeringen ønsket å kriminalisere kjøp av seksuelle tjenester som et ledd i å bekjempe prostitusjon og menneskehandel.

12. desember 2008 ble det vedtatt en ny bestemmelse i Straffeloven 1902 som forbyr kjøp av seksuell omgang eller handling.

Lovens intensjon var å redusere etterspørselen etter seksuelle tjenester og dermed også markedet for både prostitusjon og menneskehandel. Loven skulle bidra til holdningsendring. Forbudet gjelder både i inn- og utland da Justis- og politidepartementet legger til grunn at mange norske menn er førstegangskjøpere i utlandet (Ot.prp. nr. 48 2007-2008 Om lov om endringer i straffeloven 1902 og straffeprosessloven).

Utekontakten i Bergen har jobbet systematisk opp mot gateprostitusjon siden midten av 1990-tallet. Siden tilkomsten av utenlandske kvinner til prostitusjonsarenaen i Bergen i 2005 har gateprostitusjonen bestått av norske rusavhengige kvinner, østeuropeiske, søramerikanske og afrikanske kvinner på selgersiden.

Utekontaktens rapport "Innendørs prostitusjon i Bergen" (2006) viser at kvinner som selger seksuelle tjenester på innemarkedet i Bergen er en svært uensartet gruppe. Kartleggingen viste at det hovedsakelig var en vanskelig økonomisk situasjon som var bakgrunnen for at kvinnene solgte seksuelle tjenester. Videre kom det frem at kvinnene i liten grad hadde kontakt med det offentlige hjelpeapparatet og at hjelpetjenestene på sin side hadde lite kunnskap om, og var lite oppmerksomme på kvinnenenes situasjon. Det ble også pekt på samarbeidsutfordringer mellom ulike offentlige etater.

§ 202a. Med bøter eller fengsel inntil 6 måneder eller begge deler straffes den som

- a) skaffer seg eller andre seksuell omgang eller handling ved å yte eller avtale vederlag,
- b) oppnår seksuell omgang eller handling ved at slikt vederlag er avtalt eller ytet av en annen, eller
- c) på den måten som beskrevet i bokstav a eller b får noen til å utføre med seg selv handlinger som svarer til seksuell omgang.

Er den seksuelle omgang eller handling skjedd på en særlig krenkende måte, uten at forholdet straffes etter andre bestemmelser, er straffen fengsel inntil 1 år.

Tilføyd ved lov 12 des 2008 nr. 104 (i kraft 1 jan 2009 iflg. res. 12 des 2008 nr. 1344).

KARTLEGGINGENS MÅL

Med utgangspunkt i overstående har Utekontakten startet en kartlegging av effekten av sexkjøpsloven. Kartleggingens målsetting er å belyse de lokale konsekvensene av den nye lovgivningen, samt ved endelig rapport i 2010, foreslå tiltak eller justering av hjelpeapparatets innsats overfor personer som selger seksuelle tjenester.

Kartleggingens målgruppe er kvinner i prostitusjon, norske og utenlandske, begrenset til personer over 18 år. Kartleggingen retter seg mot alle identifiserte arenaer for formidling og salg av seksuelle tjenester i Bergen sentrum og sentrumsnære områder. Kartleggingen fokuserer på lovgivningens effekt for kvinnene selv, for prostitusjonsmarkedet lokalt og for lokalsamfunnet.

Gjennom drøfting på innledende konsultasjon ble følgende nøkkeltema for kartleggingen identifisert:

- Helse
- Rus
- Kriminalitet
- Inntekt
- Sikkerhet/ stress/ vold
- Kontakt med hjelpeapparatet
- Arenaer
- Organisering av eget sexsalg
- Menneskehandel

Disse temaene har vært førende for all informasjonsinnhenting.

KARTLEGGINGSPROSESSEN, METODE OG KILDER

Utekontakten i Bergen benytter metoden Hurtig kartlegging og handling (HKH) som analytisk tilnærming til sosiale problemstillinger. Opprinnelig kalles metoden Rapid Assessment & Response (RAR) og er utviklet av Verdens Helseorganisasjon. For videre beskrivelse av metoden vises til manual for kartleggingsverktøyet utgitt av Stiftelsen Bergensklinikkene (Mounteney og Leirvåg, 2007).

HKH-metoden er egnet for å kartlegge marginaliserte grupper, i særlig grad miljøer og arenaer der hjelpeapparatet ofte har lite innsyn.

Denne kartleggingen er den sjuende HKH-kartleggingen utført av Utekontakten. Til forskjell fra tidligere kartlegginger, skal denne gjennomføres som en repeterende HKH. Kartleggingsperioden har vært fra mars til juni 2009. Vårens kartlegging har fokusert på korttidseffektene av lovendringen og kommer ikke med en selvstendig handlingsplan. Utekontakten vil følge opp med en ny kartleggingsperiode rundt årsskiftet 2009/2010. Sexkjøpsloven har på dette

tidspunktet virket i ett år. Det vil foreligge en endelig rapport med en handlingsplan basert på de repeterende kartleggingsperiodene rundt februar/mars 2010.

Det er nedsatt en ressursgruppe for kartleggingen bestående av fem personer fra sentrale samarbeidsinstanser. Gruppen ledes av representanter fra kartleggingsteamet. Gruppen fungerer som referanse i forhold til funn og har en rådgivende funksjon for den videre kartleggingsprosessen.

Det i tillegg nedsatt en referansegruppe bestående av kvinner i prostitusjon. Også denne gruppen ledes av deltakere fra kartleggingsteamet. Kvinnene ble invitert på bakgrunn av sin kjennskap til målgruppen og markedet. Det er en målsetting at kvinnene som berøres av eventuelle tiltak mot prostitusjon deltar i kartleggingsprosessen gjennom å kommentere funn og å bidra til at spørsmål og metoder er tilpasset problemområdet og målgruppen.

Utekontakten har brukt følgende kilder i tilnærmingen til problemstillingen:

FIG. 1 KILDER OG METODER

INNLEDENDE OG AVSLUTTENDE KONSULTASJON

Innledende konsultasjon er kartleggingens oppstart, og ble avholdt 11. mars 2009. Det var invitert nasjonale og lokale instanser med kunnskap om temaet. Målsettingen med møtet var å danne et bilde av prostitusjon i Bergen ved årsskiftet og eventuelle endringer etter iverksettelsen av sexkjøpsloven. Videre var det vesentlig å gi retning for kartleggingen og å avdekke aktuelle informasjonskilder.

Avsluttende konsultasjonen vil bli avholdt ved kartleggingens slutt rundt februar 2010.

INNHEMING AV EKSISTERENDE MATERIALE

Nyere rapporter og litteratur fra prostitusjonsfeltet er brukt som bakgrunnsmateriale for kartleggingen. I tillegg har det vært innhentet statistikk og rapporter fra prostitusjonstiltak, helsetjenester, politi og lavterskeltiltak på rusfeltet.

GJENNOMGANG AV EGNE FELTRAPPORTER

Utekontaktens eget materiale fra 2008 og januar - mars i 2009 er gjennomgått og analysert med utgangspunkt i kartleggingens nøkkeltema. Feltrapportene sammenfatter Utekontaktens feltarbeid på aktuelle og potensielle prostitusjonsarenaer, drift av innetiltak, samt tilbakemeldinger og trender fra helse- og sosialfaglig oppfølgingsarbeid.

REGISTRERING PÅ INTERNETT/ MAGASINER

Utekontakten har gjennom Prosjekt Prostitusjon InneArena (PIA) fulgt annonsemarkedet siden medio 2008. Prosjekt PIA registrerer annonser der personen oppgir tilholdssted eller stoppested i Bergen¹. Hvert telefonnummer er talt som en person². Prosjekt PIA har i 2009 jevnlig registrert annonser på www.eskortedate.com, www.clubkontakt.no, www.eskorte.net og www.luksus-eskorte.eu³. Prosjektet har fortsatt registreringen på www.eskorte.net til tross for innvendinger mot sidens kvalitet knyttet til en opphopning av inaktive annonser. For best mulig kvalitetssikring av tallene fra denne siden, fjernes inaktive annonser fra egne registreringer. Disse avdekkes gjennom oppsøkende virksomhet pr. telefon. Årsaken til at denne nettsiden fremdeles inkluderes er at her finnes noen aktive annonser, som ikke er andre steder. I tillegg registreres

¹ Internettssidene er noe ulikt organisert, med sortering eksempelvis for Hordaland eller vestlandet. Erfaringen er at alle disse annonsene inneholder stopp i Bergen. Dette kvalitetssikres ved stikkprøvebaserte gjennomganger.

² Nærmere 90 % av personene i FAFO sitt materiale oppgir at de disponerer sin telefon alene, og de konkluderer med at å telle en person pr. nummer med liten sannsynlighet vil innebære en underrapportering (Tveit og Skilbrei, 2008).

³ Prosjekt PIA følger i tillegg mindre internettsider, eksempelvis www.nattkontakt.com, www.gledespiker.no, www.massasje-eskorte.no. Registreringer på disse sidene gir ikke særlige utslag i statistikken.

annonser i magasinene "Clubkontakt" og "Kontakt". Registreringen har vært foretatt hver tredje dag.

FOKUSGRUPPE

Det er avholdt en fokusgruppe med personer med særlig kjennskap til deler av prostitusjonsmarkedet basert på nasjonalitet, egen erfaring og/eller nettverk. Målsettingen var å ytterligere belyse nøkkeltemaene rus og menneskehandel.

INTERVJUER NØKKELINFORMANTER

Nøkkelinformantene er personer med særskilt kunnskap og/eller innsikt i problemområdet som er i fokus for kartleggingen. Det er gjennomført intervjuer med syv nøkkelinformanter. Nøkkelinformantene er rekruttert på bakgrunn av kjennskap til feltet som fagperson/ profesjonell eller privat.

Intervjuene ble gjennomført som semistrukturerte intervju, og tilstrebet å få frem eventuelle endringer etter iverksetting av loven.

INTERVJUER MÅLGRUPPE

Det er gjennomført 14 semistrukturerte intervjuer med personer i målgruppen. Kartleggingsteamet har forsøkt å få en bredde i gruppen informanter, både med hensyn til alder, opprinnelsesland og hvilken hovedarena de har for sitt sexsalg.

Informantene er rekruttert fra Utekontaktens egne prostitusjonstiltak rettet mot inne- og gatearenaer. Blant de intervjuete er fem norske og ni utenlandske personer, fra henholdsvis Russland, Thailand, Den Dominikanske Republikk, Nigeria og Albania. En av kvinnene oppgir å ikke ha solgt seksuelle tjenester etter innføringen av loven.

SPØRREUNDERSØKELSE

Det er gjennomført en spørreundersøkelse blant personer i kartleggingens målgruppe. Spørreskjemaet var tilgjengelig på Omsorgsbasen, Kirkens Bymisjon, i Utekontaktens egne tiltak og på et samlingssted for thailandske personer. Videre ble enkeltpersoner kontaktet direkte av Utekontaktens ansatte og kulturformidlere.

31 kvinner besvarte spørreskjemaet, og et ble forkastet da personen ikke hadde solgt seksuelle tjenester i 2009. Av de 30 inkluderte besvarelsene, var det åtte nigerianske, syv thailandske og syv norske kvinner. Videre var det seks østeuropeiske kvinner, fra henholdsvis Romania, Russland, Hviterussland, Albania og Ungarn. Det var i tillegg en kvinne fra et søramerikansk land og en kvinne fra et annet skandinavisk land. Kvinnene var i alderen 20 – 49 år.

FUNN FRA KARTLEGGINGEN

Kartleggingen har gitt kunnskap om kvinnene og prostitusjonsmarkedet slik det har sett ut våren 2009. Funns vedrørende dette, samt lovens kortsiktige effekter for kvinnene, markedet og samfunnet presenteres i det følgende.

KVINNENE

KVINNER SOM TILBYR SEKSUELLE TJENESTER I BERGEN

Så langt i 2009 er det fortsatt en svært uensartet gruppe kvinner som selger seksuelle tjenester i Bergen. Noen kvinner tilbyr sine tjenester fra gaten, andre på innearenaen, og en siste gruppe kombinerer ved at de har en annonse i tillegg til at de er tilgjengelig i det offentlige rom. Kvinnenes alder er fra rundt 18 år til 60 år (Utekontakten, 2006).

GATEARENAEN

Prostitusjonstiltakene har registrert flere nye kvinner på gaten våren 2009, også i årets første måneder. De fleste av de nye kvinnene er fra Nigeria, og de er yngre enn flertallet av dem som har jobbet i Bergen tidligere. De nigerianske kvinnene kommer senere til arenaen enn før lovens iverksettelse. Det har også vært tilkomst av en andel nye østeuropeiske kvinner, de fleste kvinner med rumensk opprinnelse. De østeuropeiske kvinnene er fra rundt 18 år og oppover, og flere av dem snakker dårlig engelsk.

Norske kvinner som arbeider på gaten i Bergen er i hovedsak rusmiddelavhengige, og de oppgir at inntjening til rusmidler er hovedårsaken til at de fortsetter med prostitusjon. Til tross for at prostitusjonstiltakene i 2008 registrerte fortsatt nyrekruttering av unge, rusmiddelavhengige norske kvinner, er gruppen som helhet lite synlig på gatearenaen.

INNEARENAEN

Enkelte av de skandinaviske kvinnene på innearenaen beskriver at de begynte med prostitusjon nærmest som en tilfeldighet, og at de anser penger tjent ved sexsalg som "raske penger". Nøkkelinformanter hevder at norske kvinner fremdeles rekrutteres til sexsalg på innearenaen, og registreringene fra prosjekt PIA støtter dette. Både intervjuer og spørreundersøkelsen viser at enkelte av kvinnene har annen arbeidsinntekt. Kvinnene oppgir å finansiere ordinære faste utgifter, gjeld og sparing gjennom sexsalg i en gitt periode.

Prosjekt PIA og nøkkelinformanter rapporterer om økning av østeuropeiske kvinner på innearenaen. Spesielt er dette kvinner fra Russland, men også fra Litauen, Latvia og Polen.

Nigerianske kvinner er i langt mindre grad synlige og tilgjengelige via internettannonser enn det de var før nyttår. Kvinnene har verken før eller nå brukt Nigeria som opprinnelsesland i sine annonser, men har vært tydelig på at ulike søramerikanske land fungerer bra som et "salgstriks". Etter lovens iverksettelse har det vært en kraftig nedgang i annonser fra søramerikanske land på de kartlagte internettsidene. Kartleggingen har imidlertid ikke svar på om det er blitt færre nigerianske kvinner, om de annonserer andre steder eller om de er i Bergen, men uten å annonsere.

Mange av de thailandske kvinnene er i ordinært arbeid og selger seksuelle tjenester ved siden av for å øke inntekten sin. Enkelte sender penger hjem til familie, mens andre har høyt forbruk blant annet til å dekke utgifter til spill og alkohol. De thailandske kvinnene jobber på innearenaen, via internett og gjennom sitt private kontaktnett. Enkelte kilder fremmer påstander om at thailandske personer tilbyr tjenester fra utesteder i Bergen, men kartleggingen har ikke avdekket verken utesteder, massasjeinstitutter eller lignende for thailandsk prostitusjon.

Oppsummering:

- De fleste nyregistrerte kvinnene er fra Nigeria, og de er yngre enn tidligere.
- De nigerianske kvinnene er i mindre grad tilgjengelige på internett.
- Det har vært en økning av østeuropeiske kvinner som annonserer på internett.

INNTJENING

Etter iverksettelsen av loven rapporterer de fleste kvinnene om lavere inntekt og færre kunder. Enkelte kvinner oppgir det motsatte. Det kan synes som om et segment av kvinnene på innearenaen har fått bedret sin forhandlingsposisjon. Det er mulig at deres mulighet for diskresjon gjør dem mer attraktive for kjøpere.

Kvinnene oppgir at prisene presses og at de på ulike vis prøver å tilpasse seg for å opprettholde inntjeningen. Dette være seg eksempelvis ved prisjustering eller ved økt reisevirksomhet for å effektivisere inntjeningen. Spørreundersøkelsen viser at 1/3 av respondentene har arbeidet på mer enn fem steder i Norge, mens litt under 1/3 bare har jobbet i Bergen. Intervjuer med kvinner og observasjoner i prostitusjonstiltakene støtter dette funnet.

Enkelte av de afrikanske kvinnene forteller at de ber menn om småpenger til mat og telefonutgifter dersom mennene ikke ønsker å kjøpe sex. Intervju med kvinnene og informasjon fra prostitusjonstiltak tilsier at de afrikanske kvinnene arbeider hardt for ekstra penger selv om det dreier seg om små beløp. De fleste kvinnene i kartleggingsteamets materiale oppgir imidlertid ingen endring i inntjening ved siden av prostitusjon. Enkelte kvinner tjener penger på kriminalitet

og tigging, men mange har inntekter i form av arbeidsinntekt, offentlige stønader, økonomisk støtte fra partner. Dette gjelder ikke de nigerianske kvinnene.

KVINNENES VALGMULIGHETER

Nesten alle de intervjuete kvinnene sier at prostitusjon var deres eget valg. For flestparten av dem gjelder likevel at "livet tvang dem". De utenlandske kvinnene forteller i hovedsak om behov for livsopphold, forsørgeransvar og manglende muligheter for annet arbeid. De norske som følte seg tvunget av sin livssituasjon, oppgir rusmiddelavhengighet som hovedårsak. Refleksjonen rundt hva som var eget valg og hva som var kvinnenes alternativer synes svært ulik.

For alle nasjonaliteter finnes det personer som har valgt prostitusjon som arbeid, og som ønsker å fortsette med dette, hovedsakelig på bakgrunn av ønske om økt økonomisk frihet. Spørreundersøkelsen og intervjuer viste at kvinner fra ulike land finansierer gjeld, sparing og shopping.

Oppsummering:

- De fleste kvinnene har færre kunder og lavere inntekt.
- Kvinnene tilpasser seg markedet for å opprettholde inntjeningen.
- Noen av de afrikanske kvinnene må tigge for å oppnå inntekt ved siden av prostitusjon.

VOLD OG SIKKERHET

Kartleggingen har ikke avslørt endringer i omfanget av vold så langt etter lovens iverksettelse. Erfaringsmessig er det underrapportering på voldsepisoder i prostitusjonsfeltet. Det er utfordringer knyttet til definisjon og begrepsbruk vedrørende vold og overgrep i marginaliserte miljøer, inkludert prostitusjonsmiljøet, og på tvers av kulturer.

Det fremgår av spørreundersøkelsen at en del kvinner opplever seg mer utrygge nå enn tidligere. Voldskartleggingen i Bergen (Utekontakten, 4/ 2002) viser at 42 % av overgrepene mot kvinner i gateprostitusjon skjedde på gaten. Samme rapport viser også at samholdet på arenaen er viktig for utveksling av informasjon og for å passe på hverandre. Disse funnene støtter at færre kvinner og mindre aktivitet på den kjente prostitusjonsarenaen fører til en økt usikkerhet og utrygghet for kvinnene. Spesielt kan dette være gyldig for norske rusavhengige kvinner som samlet sett er sjeldnere å se på gaten, og nå møter kunder alene og mer sporadisk.

Kvinnene i prostitusjon har et ambivalent forhold til politiet. Tillit ansees som helt avgjørende for at kvinnene skal be om hjelp hvis de trenger det. En kvinne fortalte i intervju at hun tidligere har kunnet kontakte politiet dersom hun ble utsatt for vold, men at hun nå ikke lenger vil gjøre det. Både kvinnene selv og politiet ser utfordringer i å skulle skape og bevare et tillitsforhold etter lov om sexkjøp ble innført.

Mange av de utenlandske kvinnene har konkrete erfaringer med korrumpert politi fra hjemland eller andre steder, og er av den grunn svært skeptiske til å kontakte politi også i Norge.

Oppsummering:

- Voldsproblematikk er vanskelig å avdekke.
- En del kvinner opplever seg mer utrygge på gaten.
- Forholdet mellom kvinner som tilbyr seksuelle tjenester og politiet utfordres.

HELSE OG RUSBRUK

De fleste kvinnene i materialet oppgir ingen endring i helsetilstand. Kvinnene melder i stor grad om økning i opplevd stress, blant annet knyttet til fallende priser. Prostitusjonstiltakene og andre hjelpetjenester erfarer at kvinnene jevnlig gir uttrykk for en vanskeligere økonomisk situasjon etter lovens innførelse. Dette synes å ha ført til behov for å ta flere kunder for å sikre inntekt, hvilket i seg selv gir økt fysisk slitasje. Kvinnene rapporterer om et sterkere press på seksuelle tjenester uten kondom. På tross av dette oppgir alle de intervjuete kvinnene at de bruker kondom. Ettersom kvinnene også erfarer at det er vanskelig å rekruttere kunder, ansees det likevel som mulig at flere kvinner vil måtte bryte med egne prinsipper i forhold til både kondombruk og hvilke tjenester de tilbyr. Dette utfordrer kvinnenes både psykiske og fysiske helse.

RUS

Kvinner som oppgir stor endring i egen helse knytter dette til en forverring av rusrelaterte plager. Også fra hjelpetjenester og nøkkelinformanter er det meldt om dårligere helse blant de norske rusavhengige kvinnene. Det er likevel ingenting som tilsier at dette er knyttet til kriminalisering av sexkjøp.

Kartleggingen finner ikke endringer knyttet til rusbruk eller i forhold til omfanget av bytter mellom rusmidler og seksuelle tjenester siden iverksettelsen av loven. Kartleggingsteamet har hatt kontakt med norske kvinner fra innearenaen som har en omfattende bruk av alkohol og medikamenter, og kilder forteller om det samme innen deler av det thailandske miljøet. For mange av de utenlandske kvinnene for øvrig synes det som om de bruker rusmidler relativt tilsvarende befolkningen ellers, i forbindelse med fest og feiring, samt enkelte kvelder for avspenning. Noen kvinner forteller at de bruker sovemedisiner eller lignende. For enkelte kvinner innebærer avtaler med kunder også inntak av alkohol, mens andre har tydelige grenser på at de ikke bruker rusmidler sammen med kunder.

Oppsummering:

- Økning i opplevd stress for kvinnene.
- Ikke avslørte endringer i kvinnenes rusmiddelbruk.

NETTVERK OG SOSIALE FORHOLD

For de utenlandske kvinnene får den begrensede inntjeningen konsekvenser for kontakten med familie og slekt i hjemlandet. Ulike nigerianske kvinner forteller at de nå har mindre og ingen kontakt med familie fordi de nå ikke har penger å sende hjem. Det thailandske miljøet rapporterer at kvinner opplever et press fordi de tjener mindre, mens familiens forventninger er de samme som tidligere. For personer som tidligere har opplevd en sterk nytteverdi gjennom å forsørge familien, er det et nederlag å ikke innfri til forventningene.

Det rapporteres også endringer i sosiale forhold knyttet til at flere utenlandske kvinner som var etablert i Bergen før lovens ikrafttredelse, har reist. Det er nå en del nye kvinner i Bergen. Videre rapporteres det om mindre samhold blant de norske kvinnene på gaten. Prostitusjonstiltakene har registrert den samme endringen som kvinnene beskriver. Vitende om at mange av de norske kvinnene har hatt viktige sosiale relasjoner knyttet til prostitusjonsmiljøet (Utekontakten 4/2002), er det grunn til å tro at de norske kvinnene fra dette miljøet er mer alene i sin prostitusjonsvirksomhet. Imidlertid var dette en tendens som startet ved den økte konkurransen på gaten og er en effekt som ikke kan tilskrives loven alene. Generelt synes det som om de norske snakker mindre med andre om sin prostitusjon enn det de utenlandske gjør. Det skal også presiseres at ikke alle ønsker kontakter i eller å være en del av et prostitusjonsmiljø, og heller ikke å kunne snakke med personer utenfor miljøet om sine erfaringer. Dette gjelder særskilt kvinner som arbeider på innearenaen.

Oppsummering:

- Nedgang i inntekt får konsekvenser for de utenlandske kvinnenes kontakt med familie i hjemlandet.
- Brutte relasjoner blant de utenlandske kvinnene som har vært del av samme miljø.
- Mindre samhold blant de norske kvinnene på gaten.

KONTAKT MED HJELPEAPPARATET

Prostitusjonstiltakene i byen har erfart en kraftig nedgang i besøk fra kvinnene. Gjennom spørreundersøkelsen rapporterte ca 1/3 av kvinnene om endring i kontakt med både prostitusjonstiltakene og med øvrig hjelpeapparat. Intervjuene støtter dette, men gir også nyanseringen om at det finnes kvinner som verken har hatt eller ønsker kontakt med hjelpeapparatet.

For kvinnene er det ulike faktorer som vil være avgjørende for den enkelte om hun skal slutte å selge sex. For enkelte av de skandinaviske kvinnene som tilbyr seksuelle tjenester på innearenaen handler dette om at virksomheten kan bli for komplisert etter lovendringen og at de kan komme til et punkt der de ikke "gidder" mer. Det er personer i denne gruppen som tydeligst har gitt uttrykk for at loven kan få en effekt i henhold til intensjonen om å begrense prostitusjon, samtidig som bistand fra hjelpeapparatet er ikke et uttrykt behov.

De kvinnene som ønsker å slutte opplever at de har få eller ingen alternativer til inntjening. Dette støttes prostitusjonstiltakene som erfarer at hjelpeapparatet har begrensede tilbud til grupper av kvinner på grunn av deres oppholdsstatus. Utenlandske kvinner generelt oppgir at muligheten til utdanning, arbeid og alternativ inntjening vil være avgjørende for at de slutter. Spesielt de nigerianske kvinnene har i økende grad etterspurt hjelp til jobbsøking uten at de fleste pr i dag har mulighet til å oppnå arbeidstillatelse.

Norske rusavhengige kvinner peker på behovet for rusbehandling og medisiner utskrevet fra lege som en forutsetning for at de ikke lenger skal selge sex. Kontakten mellom hjelpeapparatet og de rusmiddelavhengige kvinnene fra gaten består mye av individrettete tiltak, oppfølging i forhold til helse- og sosiale problemstillinger. De fleste av disse kvinnene er imidlertid godt kjent i hjelpeapparatet, med tilknytning til sosialtjeneste og fastlege. I spørreundersøkelsen oppgir nesten alle de rusavhengige kvinnene at de mottar somatisk helsehjelp. Blant kvinnene i vårt materiale er det bare en som mottar legemiddelassistert rehabilitering.

HELSETJENESTER

Mange av kvinnene som etterspør helsetjenester benytter seg likevel i liten grad av dem. I tillegg til at flere av de norske kvinnene har hatt et stort medisinsk oppfølgingsbehov, har det også vært pågang av utenlandske kvinner som ønsker legekonsultasjon og gynekologisk undersøkelse. Utekontakten har i løpet av våren 2009 registrert en økende etterspørsel etter råd- og veiledning i helsespørsmål. Haukeland universitetssykehus ved Klinikk for seksuelt overførbare sykdommer rapporterer likevel om en nedgang i henvendelser fra kvinner som selger sex. Strax-huset yter lavterskel helsetjenester til rusmiddelavhengige og har sett en økning i konsultasjoner til kvinner fra første til andre kvartal i år. Det er ikke en tilsvarende økning i antallet kvinner, og økningen tilskrives at enkelte bruker helsetjenestene hyppigere⁴.

Økt fokus på helsetjenester i lavterskeltiltak kan skyldes at det er kommet nye kvinner til Bergen i vår, og at de ikke har foretatt helsesjekk den senere tiden. Det er også mulighet for at kvinnene i større grad imøtekommer kjøperes ønske om sex uten kondom, og at de derfor opplever et større behov for legeundersøkelse. Generelt er det ofte at kvinnene i målgruppen får tilbud om avtaler til offentlige tjenester, som de av ulike grunner avlyser eller ikke møter til. For de reisende kvinnene synes det som om de korte stoppene gjør det vanskeligere å følge opp legetilbudene da de ikke rekker det før de skal reise videre. Blant de nye nigerianske kvinnene registreres en større skepsis til prostitusjonstiltakene enn det som har vært vanlig blant nigerianske kvinner tidligere. En mulighet er at kvinnene har et sterkt press på seg, en annen er at det er usikkert for nye kvinner hva som er hjelpeapparatets rolle versus politiets rolle, og hva den nye loven betyr.

⁴ Det bemerkes at de fleste kvinnene i Strax-husets kontaktflate ikke har kjent tilknytning til prostitusjon.

Helseoppfølging utover enkeltstående medisinske undersøkelser avhenger av kunnskap og rettigheter, og de kvinnene som oppgir at de mottar noen form for behandling, somatisk, psykiatrisk eller for rusmiddelavhengighet, er alle fra Norge eller Thailand. Det er lite trolig at det ikke finnes kvinner i andre grupper som kunne nyttiggjort seg helsetjenestene.

TILGJENGELIGHET

Den ene siden av kriminaliseringsdebatten har lagt til grunn at innearenaens sexarbeidere er mindre tilgjengelig for hjelpeapparatet. En kan på den andre siden spørre hvorvidt hjelpen er relevant for enkelte grupper i forhold til opplevde behov. Skandinaviske kvinner på innearenaen benytter ikke eller i liten grad de prostitusjonsrettede tilbudene om helse- og sosiale tjenester. Inntrykket er at denne gruppen ikke ser på seg selv som hjelpetrengende, og de er opptatte av å bevare sin anonymitet.

Ulike kilder melder om at østeuropeiske kvinner er vanskeligere å få kontakt med. Som gruppe betegnes de som avvisende til hjelperelasjoner. For noen av dem er det grunn til å tro at de er under tvang. Igjen kan hjelpen som tilbys være uaktuell, rett og slett fordi kvinnene ikke ser mulighet for å ta imot. Innen flere kulturer er det ukjent at det finnes et offentlig hjelpeapparat for personer som selger sex. Frykten for at det finnes en skjult agenda vanskeliggjør tillits- og relasjonsbygging.

KVINNENES OPPFATNING AV SEXKJØPSLOVEN

Kvinnenes oppfatning av loven er relativt entydig. Med få unntak ser kvinnene i vårt materiale, ingenting positivt ved loven. De positive erfaringene er knyttet til at enkelte mottar flere "seriøse henvendelser" og at loven kan brukes som en trussel mot kunden dersom han ikke oppfører seg bra.

Oppsummering:

- Det er en nedgang i kvinnenes bruk av prostitusjonsrettede tiltak.
- Mange av kvinnene som ønsker å avslutte sin prostitusjon, mangler tilbud og/eller rettigheter i Norge.
- Kvinnene er underforbrukere av helsetjenestene.
- En del grupper opplever den hjelpen som tilbys irrelevant.
- Kvinnene har en negativ oppfatning av loven.

MARKEDET

ARENA

GATEARENA

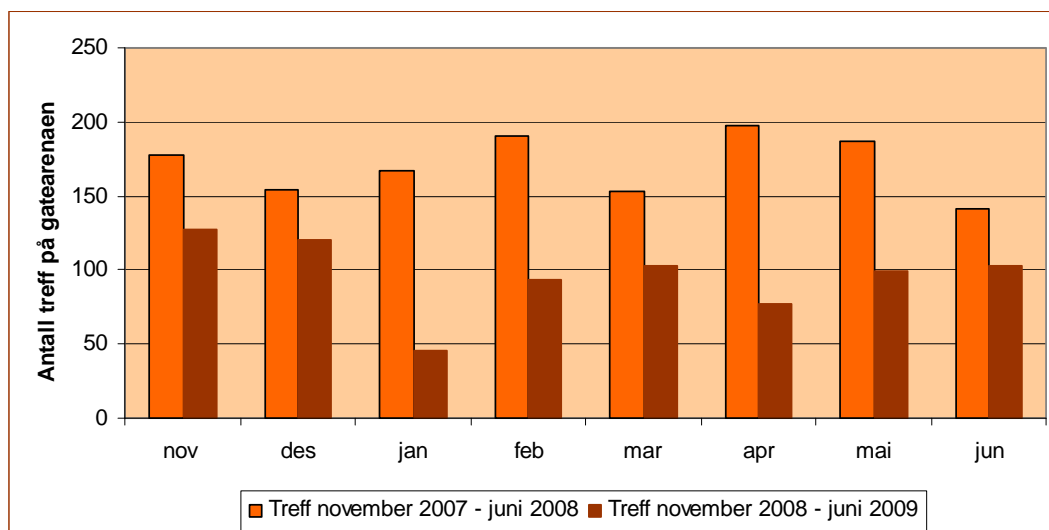
Gateprostituitionsarenaen i Bergen strekker seg fra Tollboden på Nordnes og innover mot Torgallmenningen. Tradisjonelt har det vært gaten fra Gågatens begynnelse til Tollboden som har vært mest brukt. Etter at utenlandske kvinner kom til gatearenaen i Bergen, har det vært en utvidelse av strøket, og i løpet av de siste årene er parallellgatene Strandgaten og Strandkaien inn mot Torgallmenningen blitt en del av den etablerte prostituitionsarenaen.

I begynnelsen av 2009 var det en kraftig nedgang i den synlige gateprostituitionsjonen. Kartleggingsteamet har ikke funnet grunn til å tro at det er oppstått nye offentlige gatearenaer for sexsalg etter innføringen av sexkjøpsloven. Ved enkelte anledninger er kjente kvinner observert på Torgallmenningen og rundt byens utesteder på nattestid. Kvinner har også bekreftet at de jobber i sentrumskjernen om natten og noen kvinner har oppgitt at de er tilgjengelige på kjøpesenter i sentrum, men dette synes å være sporadisk.

En del utenlandske kvinner reiste fra Norge rundt nyttår. Allerede i slutten av januar kom enkelte tilbake på gaten, og forklarte at de hadde behov for mer inntekt enn de klarte å oppnå gjennom annet enn prostituition.

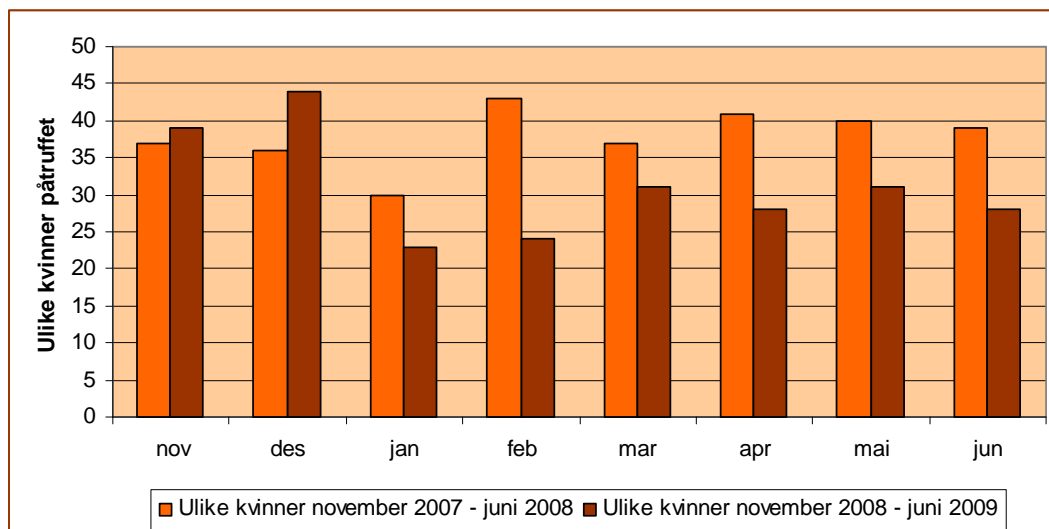
Utekontakten registrerer antall treff og antall individer ved feltarbeid. Treffstatistikken viser treff uavhengig av antall ulike individer (se fig. 2). En person vil ofte være påtruffet flere ganger samme måned. Registreringen av enkeltindivider viser antall ulike kvinner uavhengig av antall treff (se fig. 3). En person er kun talt én gang i løpet av en måned.

FIG. 2 ANTALL TREFF PÅ GATEARENAEN NOVEMBER – JUNI 2007/ 2008 OG 2008/ 2009

Utekontaktens treffstatistikk for 2008 og 2009 viser at det har vært en kraftig nedgang i treff i 2009, sett i forhold til 2008. Den største nedgangen var i januar, og i løpet av våren er det registrert flere treff pr måned.

FIG. 3 ANTALL ULIKE INDIVIDER PÅTRUFFET NOVEMBER – JUNI 2007/ 2008 OG 2008/ 2009

Gjennom 2008 registrerte Utekontakten flere ulike individer enn i 2007. For perioden januar – juni har det vært en liten nedgang i ulike kvinner påtruffet i løpet av en måned i 2009, sett i forhold til 2008. Denne nedgangen står imidlertid ikke i forhold til nedgangen i antall treff. Hver enkelt kvinne har vært mer sporadisk tilgjengelig på gaten i år enn i 2008. En kunne spørre hvorvidt kvinnene var på gatearenaen til andre tider enn tidligere. Utekontakten drev

intensiv oppsøkende virksomhet i perioden januar – mars 2009, og oppsøkte den etablerte arenaen på flere ukedager til varierte tider. En fant ikke at kvinnene hadde vesentlig endret tidspunkt for sin prostitusjon.

Spesielt i januar var flere av kvinnene avventende til situasjonens utvikling. Utover våren har det ikke vært en særlig økning i antall ulike kvinner, men prostitusjonstiltakene har registrert at enkelte er oftere å se på gaten enn det som var tilfelle i januar. Dette viser seg i treffstatistikken (se fig. 2).

Kartleggingens kilder mener at også kundene er lenger inne i byen, og på utesteder. Utover våren har det vært varierende biltrafikk på den etablerte prostitusjonsarenaen fra kveld til kveld. Enkelte dager kan en se ansamlinger av biler og kontakt mellom menn som er kjente på arenaen.

INNEARENA

I løpet av våren 2009 har prosjekt PIA registrert at flere av de inaktive annonsene på internett er reaktivert. Det synes å være en tilsvarende tendens som på gaten. Personer som solgte sex på innearenaen forsvant fra den synlige prostitusjonen en tid ved lovens iverksettelse, enten ved at de reiste eller ved at de ikke annonserte/ oppdaterte annonsen, men flere har gjenopptatt sin virksomhet. Dette bekreftes av nøkkelinformanter.

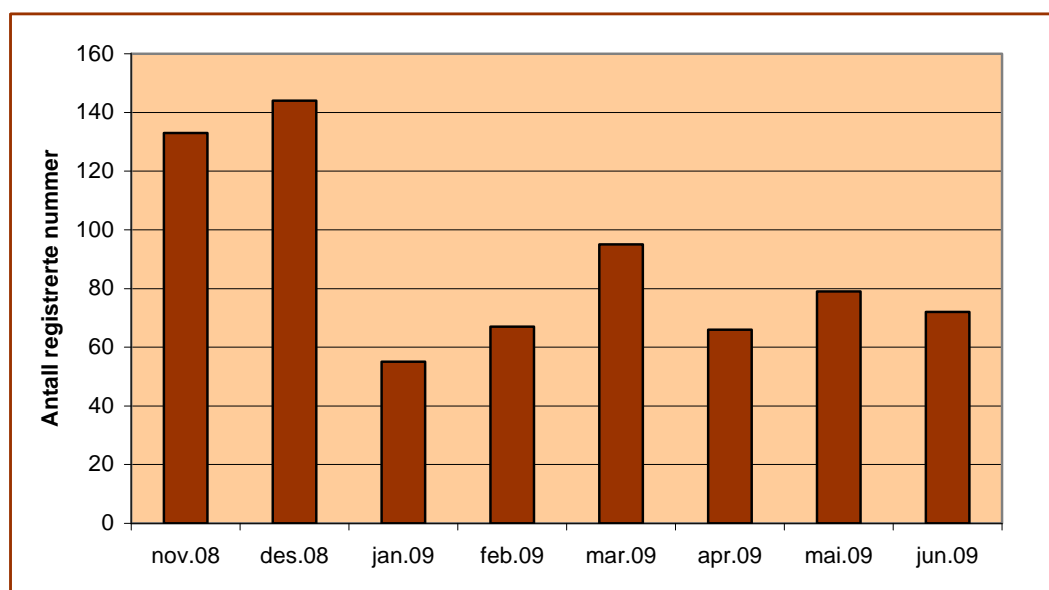

FIG. 4 ANTALL REGISTRERTE TELEFONNUMMER NOVEMBER 2008 - JUNI 2009

Diagrammet viser antall ulike telefonnummer som har vært aktive i løpet av en måned 2009. Det presiseres at alle disse telefonnumrene ikke er aktive i Bergen

til enhver tid⁵. Statistikken viser en tendens med en økning i annonsering i årets tre første måneder, og videre et mer stabilisert bilde. For videre overvåking av innearenaen er det en utfordring å sikre likhet i registrering og statistikk på landsbasis.

En del av kvinnene har faste kunder. Etter at konkurransen har blitt sterkere, har de faste kundene fått større betydning. Dette kan være kontakter som har vært opprettet på gaten, men som senere er opprettholdt via telefon. De norske kvinnene er gradvis blitt mindre synlig på gateareaen, og mange av de norske kvinnene som er sjeldnere på gaten oppgir kontakt med faste kunder som en årsak til dette.

Vårens kartlegging har ikke hatt mål av seg å komme med en omfangsberegning av prostitusjonsmiljøet i Bergen anno våren 2009. Det presiseres likevel at statistikken ikke fanger opp personer som ikke er synlige i et etablert miljø og som heller ikke annonserer.

Oppsummering:

- Det er ikke funnet nye offentlige arenaer for sexsalg.
- Både på gaten og innendørs var det en kraftig nedgang i synlig prostitusjon ved lovens iverksettelse.
- Både på gaten og innendørs har det fra tidlig i vår vært en økning i synlig prostitusjon.
- De faste kundene har fått større betydning i prostitusjonsmarkedet.

KONTAKT MELLOM KVINNENE OG DERES KUNDER

Det fremgår fra ulike kilder at mobiltelefon og internett har fått økt betydning for kontakten mellom kvinnene og deres kunder. I forkant av iverksettelsen av loven samlet selgere og kjøpere på hverandres telefonnummer, og tidlig i 2009 kom det frem at kvinnene var oppsøkende og selv tok kontakt med kunder for å tilby sine tjenester. Kvinner har også fortalt at kvinner og kunder kan gjøre seg tilgjengelige for hverandre på offentlige steder via blåtann på mobiltelefonen. Det gjelder da å ha et "nick" som vekker interesse hos aktuelle kjøpere og selgere. Kilder forteller videre at offentlig tilgjengelige tavler, på kjøpesenter og lignende, er hyppig brukt som formidlingsarena. Annonsene er subtile og omhandler gjerne massasje.

FORHANDLINGSPOSISJON

Kvinnene opplever å være under økonomisk press, og flere opplever at de må overtale kundene til handel. En slik situasjon svekker kvinnenes forhandlingsgrunnlag. I tillegg til at prisene presses, så rapporterer kvinnene om

⁵ Prosjektet i Oslo er nasjonalt kompetansesenter på prostitusjon. Prosjektets tall for Bergen er generelt lavere enn Utekontaktens, spesielt for perioden januar til mars. Prosjektet har valgt å ikke bruke internettsiden www.eskorte.net da de vurderer denne til å ikke ha tilfredsstillende kvalitet. Dette kan forklare deler av differansen i antall registrerte nummer. Tallene fra Prosjektet viser samme utvikling utover våren fra januar – juni.

en endring i hva som etterspørres. Både fra gate- og innearenaen er det er klart funn at det har vært en økning i etterspørsel av ulike seksuelle tjenester uten kondom. Det oppgis også at etterspørselen på gaten ofte handler om orale tjenester, og dette begrunnes med at det er fort, lett og med lav risiko for å bli tatt. Kvinnene forteller om en endring i etterspørsel etter "spesialiteter" og fetisjer. Dette bekreftes i noen grad av nøkkelinformanter. Spesielt nevnes dominerende, bondage og tjenester som inkluderer urinering. Fra innearenaen forteller kvinnene om en økning av forespørsler som de selv anser som "umulige" eller de ikke ønsker å utføre. Det er vanskelig å omfangsberegne etterspørselen i prostitusjonsmarkedet. Det kan tenkes at nedgangen av kunder fører til en tilsynelatende økning i etterspørselen av "spesialiteter". Dette kan virke støttende for en hypotese om at menn som har ønsker eller behov de ikke får utløp for i andre relasjoner, vil fortsette å kjøpe sex. Det hevdes også at det er en nedgang av kunder som bare ønsker selskap og samtale.

KVINNENE BESKYTTER KUNDENE

Kartleggingens materiale bekrefter at kjøperne og selgerne deler utfordringen om ikke å bli tatt av politiet, om enn med ulike motiver. Kunden for å unngå straffeforfølgelse og kvinnen for å sikre inntekt. Kvinnene må beskytte kundene mot politiet for å sikre egen inntekt, eventuelt også for å unngå represalier fra enkelte kunder. Behovet for å skjerme seg fra politiet handler om å opprettholde markedet, og dette får direkte innvirkning på kvinnens forhandlingsposisjon.

NYE STRATEGIER

Det synes som om aktørene i prostitusjonsmarkedet utvikler nye strategier, i tillegg til nye former for kontaktetablering og organisering av avtalene. Eksempelvis nevnes at kundene har med seg gaver, verktøy el.l. slik at de har et ærend hos kvinnen, som kan fungere som en troverdig årsaksforklaring dersom politiet skulle dukke opp. Fra flere kilder kommer det også frem at det oppleves som stressende for enkelte av kvinnene at de nå må "oppføre seg pent" og agere på kundenes premisser.

Før lovens iverksettelse var det en hypotese at kvinnene ville bli kontaktet utenfor "strøket" og på fritiden, og at de derav ville få mindre kontroll over situasjonen og egen prostitusjon. Kartleggingen har ikke funnet at kvinnene opplever å bli kontaktet av menn på andre steder eller i andre situasjoner enn tidligere. Norske kvinner med tilknytning til rusmiljøet i Bergen sentrum forteller imidlertid at det ryktes om nye steder for kontakt, at man kan få forespørsler hvis man går gjennom byen og at menn venter ved Nygårdsparkens utganger. Det er ikke godtgjort om dette er en endring etter lovens ikrafttredelse. Kvinner fra rusmiljøet har jevnt behov for penger, og mange av dem har ikke inngått i en strukturert prostitusjonsvirksomhet. Tvert i mot kan kunder ha erfaring med at kvinnene fra rusmiljøet imøtekommer en forespørsel hvis og når det passer, uavhengig av tid og sted. På den andre siden kan kvinnenes tilbakemeldinger

være et tegn på at menn ikke ønsker å oppsøke den kjente prostitusjonsarenaen, og derfor foretrekker å kontakte kvinnene i andre områder.

KONSEKVENSER FOR KUNDENE

I et av diskusjonsforumene⁶ på internett for sexkjøpere er det registrert en økning i aktiviteten utover året. Menn diskuterer loven, turer til utlandet, samt politiets virkemidler. Det etterspørres også anbefalinger av kvinner generelt, og spesielt kvinner som ikke annonserer. I tillegg finnes det kvinner som selger sex som er aktive i slike fora. Den åpenlyse kontakten mellom menn og kvinner er i form av samtaler og diskusjoner. Dette støtter at internett er en "bli-kjent-arena", og ikke bare en formidlingsarena. Videre synes det å være en økning i kvinnenes tilgjengelighet og organisering via e-post.

Både kvinnene og flere av nøkkelinformantene melder om bekymring for kjøperne av seksuelle tjenester. Dette handler om at deres situasjon blir vanskeligere, og at ensomme menn, funksjonshemmete menn og andre ikke oppfattes å ha alternativer. Ulike kilder spekulerer i om sexkjøpslovgivningen vil påvirke seksuell atferd for eksempel i forbindelse med uteliv. Mens noen antar at kriminaliseringen vil føre til nedgang i impulsive sexkjøp, ser andre muligheten for at det vil bli en økning i tilfeldige seksuelle relasjoner for eksempel i forbindelse med uteliv. Slike hypoteser vil være vanskelige å verifisere, men det tyder på at det finnes forventninger om at loven vil få intenderte effekter om begrenset prostitusjon.

Oppsummering:

- Det er en toveis utfordring for kjøpere og selgere å komme i kontakt med hverandre.
- Kvinnene verner om kundene og markedet.

TILPASNING OG KONKURRANSE

Kartleggingsteamet har ikke sett en systematisk forflytning av kvinner fra gaten til mer skjulte innearener. Mens enkelte kvinner sier at de nå jobber inne fremfor på gaten, sier andre at gaten er blitt viktigere fordi færre tar kontakt pr. telefon. Det kommer frem av kartleggingen at tjenestene vanligvis utføres i eget hjem, kundens hjem, på hotell, i leiet rom/ timesbasis, på gaten eller i bil. Kvinnene er fleksible angående hvor de betjener kunden, og det synes som at flere nå selger fra egne leiligheter. Dette står i kontrast til at noen kvinner melder om behov for å skjerme eget hjem, både på grunn av frykt for utkastelse som en følge av loven, samt behovet for et "fristed".

Kartleggingen viser at konkurransen på innearenaen har økt, at kvinnene reiser mer og har korte opphold på hvert sted. Dette kommer frem gjennom intervju

⁶ Eksempelvis www.eskorte-Forum.com Nettside for personer som kjøper seksuelle tjenester. Også menn som vurderer kjøp, eller som har sluttet å kjøpe sex deltar i debattene på forumet. Det finnes flere tilsvarende nettsider.

med kvinnene selv, nøkkelinformanter og registreringer på internett. Spesielt kommer det frem at norske og thailandske kvinner på innearenaen, samt nigerianske kvinner reiser mer. Enkelte kvinner reiser i hele Europa. Spørreundersøkelsen viser at litt under halvparten av respondentene har solgt seksuelle tjenester i andre land enn Norge. Kvinnene reiser også i større grad til småsteder. Enkelte kvinner har opprettet egne hjemmesider med reiseruter. I følge en av nøkkelinformantene er dette for å spare penger på annonsering. En del av de omreisende kvinnene har godt utførte annonser, som inneholder både oversikt over tilbudte tjenester og priser. De korte stoppene har vært forklart med at kvinnene uansett får det samme antallet kunder, og at de sann sett kan tjene mer på å ha kortere stopp med lengre arbeidsdager. Omreisende kvinner har også faste kjøpere, og noen baserer seg på kunder via venners annonser.

PERSONLIGE GRENSER

Det synes som om kvinnene tilpasser seg markedet ved å flytte personlige grenser. Prosjekt PIA registrerer at kvinner som formidler seksuelle tjenester via internett, i større grad enn tidligere gjør tilgjengelig personlig informasjon. I tillegg til at flere bruker usladdet bilde og mer informasjon/ tydeligere formulerte annonser, har flere kvinner også blogget der de deler personlig informasjon. FAFO-rapporten (Tveit og Skilbrei, 2008) viser til at kundene har mange nettsider og annonser å velge mellom, og at dette kan ha økt behovet for "ekte og ærlige" annonser. Klare menyer og prislister kan også være et forsøk på å unngå pruting og forhandling fra kunden sin side. Videre kan det tenkes at enkelte innhenter kjøpere ved en form for personifisering og relasjonsbygging. Denne formen for annonsering innebærer at anonymiteten svekkes, og kan således få konsekvenser for kvinnenens kontroll over egen situasjon.

Oppsummering:

- Det har ikke vært en systematisk forflytning av markedet.
- Kvinnene reiser mer og har kortere opphold på hvert sted.
- Kvinnene tilbyr mer personlig informasjon om seg selv.

ORGANISERING OG MENNESKEHANDEL

Kvinnene som oppgir at de har tilretteleggere, sier at dette er venner som også selger eller har solgt seksuelle tjenester. Det blir fremstilt som at kvinnene hjelper hverandre, og mange får formidlet kunder gjennom venner eller andre kjøpere. Videre kommer det frem at flere kvinner jobber sammen, og at enkelte er avhengige av forbindelser fra flere. I tillegg til at kvinnene hjelper hverandre med kunder, er det også innen noen miljø praksis på å låne/ leie husrom av hverandre og at de bytter på bosteder i forbindelse med reising.

Kvinnene selv beskriver en hjelperrolle. Dette bekreftes av nøkkelinformanter som også fremmer at kulturforskjeller medfører at tilretteleggerne ofte er uforstående til at virksomheten skulle være lovstridig. Noe av det kvinnene

oppfatter som et gjensidig utbytte av tjenester vil klassifiseres som ulovlig organisering av andres prostitusjon, jfr. Straffeloven § 202 om hallikvirksomhet.

De fleste kvinnene sier at de ikke har noen som organiserer eller legger til rette for seg. Likevel virket det ubehagelig for enkelte å snakke om spørsmålene rundt organisering.

MENNESKEHANDEL

Siden 2005 har det vært en økende oppmerksomhet på menneskehandel i Bergen, og det har vært flere saker for retten med tiltaler etter både hallik- og menneskehandelsparagrafene. Kartleggingens kilder tilsier at det finnes personer i Bergen som er ofre for menneskehandel, og at disse personene utnyttes i prostitusjon. Nøkkelinformanter har forklart hvordan kvinner fra ulike land kommer til Norge, og noen mener at ingen kommer uten noen form for organisering første gangen. Enkelte saker fremstår med klar tvang, mens i en del situasjoner oppfatter kvinnene organiseringen som hjelp og at kvinnene blir gitt mulighet til å bedre egen situasjon.

ROSA-prosjektet⁷ hadde en kraftig økning i saker i januar 2009 i forhold til samme måned i 2008. Ca 2/3 deler av sakene er imidlertid knyttet til tvangsarbeid, og ikke prostitusjon. Dette tatt i betraktning har det vært nedgang fra 2008 til 2009 i antall saker for månedene januar – april. I 2008 arbeidet TOT Bergen⁸ med ni saker, hvorav fire av dem omhandlet barn. Pr. utgangen av mai 2009 har TOT Bergen hatt én sak. Alle sakene med vedrørende personer over 18 år i Bergen gjelder kvinner som er handlet til prostitusjonsformål.

Vedrørende menneskehandel er det store mørketall. Dette gjelder både historier som aldri kommer frem til verken hjelpeapparat eller politi, og personer som forteller om menneskehandel og utnytting, men som ikke våger å ta imot hjelp. I så henseende er det en særlig utfordring i forbindelse med kriminaliseringen at de ulike rollene til hjelpetiltak og politi fremstår som klare og tillitsvekkende.

Oppsummering:

- Kvinnene hjelper hverandre, og enkelte har tilretteleggere.
- Det er store mørketall og få funn om menneskehandel.

SAMFUNNET

HÅNDHEVING AV LOVEN

I januar ble politiets tilstedeværelse observert på prostitusjonsarenaen. Media var opptatt av at den første kjøperen skulle bøtelegges, og det var generelt mye

⁷ ROSA-prosjektet er et nasjonalt prosjekt som skal sikre trygge oppholdssteder med tilgang til nødvendig bistand og informasjon til kvinner som er utsatt for menneskehandel (Dyrlid og Berg, 2008)

⁸ Tverretattlig operativt team som jobber med menneskehandelssaker i Bergen. Teamet er sammensatt av kommunale etater, politi, utlendingsmyndigheter og Krisesenter.

oppmerksomhet rundt håndhevingen av loven. Fra februar og utover har det i begrenset grad vært registrert politi, og ikke særlig mer enn før loven. Utover våren ble det kjent at politiet hadde ressursproblemer, og andre geografiske områder og problemer krevde deres fokus. Det var også til dels en offentlig debatt hva som var mest egnet politimetode for å imøtekomme lovens intensjoner, og Oslopolitiets mer aksjonsbaserte håndheving fikk mye omtale.

Det synes svært tydelig at politiets håndheving av loven har stor betydning for de lokale effektene. Politiet i Bergen har gjennom våren 2009 forberedt et prosjekt der en samler etterforskningen av saker knyttet til sexkjøp, hallikvirksomhet og menneskehandel. Politiets tilstedeværelse og aksjonering vil antakelig være en forutsetning for at prostitusjonen skal bli usynlig. Det fremkommer gjentatte ganger gjennom kartleggingen at dersom kvinnene skal ønske å benytte politiet, ved eksempelvis voldsepisoder eller i menneskehandels- og tvangssaker, er det avgjørende at det er et tillitsforhold mellom kvinnene og politiet. Politiet har i flere fora problematisert en håndheving av loven som vil ramme kvinnene som ofre, og vektlegger at loven også har en forebyggende intensjon.

For aktørene i prostitusjonsmarkedet er det fremdeles usikkerhet rundt hva som er lov og ikke lov. Dette kommer frem i dialog med kvinner og i diskusjonsforumene på internett. Kundene er særlig opptatt av hvilke metoder politiet bruker og har mulighet til å bruke, samt at de utveksler tips og erfaringer for hvordan loven kan omgås.

VANSKELIG BOLIGMARKED

Debattene rundt loven, håndhevingen av loven og virkemidler knyttet til huseiere og fare for tiltale etter hallikparagrafen, har bidratt til at boligmarkedet er særskilt vanskelig. Det er også problematisk å ta inn på hotell med kunder, da det er en økt oppmerksomhet rettet mot mulig prostitusjon og flere hoteller følger med på aktuelle nettsider for eventuelt å dra kjensel på kvinner som annonserer. Spesielt svarte kvinner blir svært synlige, men også norske kvinner forteller at de er blitt utvist fra hotell og nektet adgang til hotellkjeder. Dette vil da gjelde enten kvinnen ønsker å bo på hotellet for å arbeide eller for å feriere. For hvite kvinner oppgis at å reise til mindre steder kan være en løsning på dette problemet da hotellene ikke er like oppmerksomme på dem der.

Oppsummering:

- Politiets metodevalg har betydning for lovens konsekvenser for den enkelte kvinne.
- Det vektlegges å ikke ramme kvinnene som ofre.

LOVENS KONSEKVENSER FOR DET OFFENTLIGE ROM

I forkant av iverksettelsen av loven var det en hypotese om at det offentlige rom ville bli tryggere ved et sexkjøpsforbud, og det var mye fokus på at befolkningen var plaget i og rundt det etablerte prostitusjonsstrøket. Det synes å være en del

kollektive antagelser på dette feltet. En av dem handler om at barnefamilier og menn generelt blir forskånet for forespørsler og antasting fra kvinner som arbeider i prostitusjon.

KRIMINALITET

Det har vært fremmet en rekke hypoteser om hvorvidt sexkjøpsloven bidrar til en nedgang eller en økning i kriminalitet. Kartleggingen har ikke funnet at kriminaliseringen av sexkjøp har gitt utslag i kriminalitetsstatistikk verken vedrørende vinning eller volds- og overgrepforbrytelser. Noen av de norske rusmiddelavhengige kvinnene har gitt uttrykk for at de kan bli presset til å utøve vinningskriminalitet, og at de gjennom loven blir fratatt muligheten til å tjene penger på ærlig vis. Politiet har imidlertid ikke opplysninger som tilsier at kvinner med tilknytning til prostitusjonsmiljøet, eller deres partnere, står bak en økning i vinningskriminalitet. Det understrekes at det er for tidlig å trekke konklusjoner og at kriminalitet påvirkes av en rekke faktorer.

GATEBILDET

Kilder hevder at kvinnene i gateprostitusjon ikke er så pågående og aggressive som det har fremgått i media. Nøkkelinformanter har forklart at det ikke har vært utrygt å gå gjennom området før, og at det heller ikke er det nå. Enkelte av kvinnene forklarer selv at de må være mer aktive nå enn de var tidligere. Utekontakten har ikke registrert endringer vedrørende kvinnenes opptreden i forhold til forbispaserende på arenaen.

Den synlige prostitusjonen er begrenset i forhold til tidligere år, og det er ikke usannsynlig at enkeltpersoner opplever færre tilbud fra kvinner og at det deler av befolkningen opplever det mer komfortabelt å befinne seg i de aktuelle gatene på kveldstid.

MEDIAS ROLLE

I hele kartleggingsperioden har det vært et sterkt mediefokus rettet mot prostitusjon og lovforbudet. Media er således en selvstendig aktør når det gleder lovens effekt. Erfaring tilsier at mediefokus fører til uro i miljøet, og at kundene trekker seg tilbake fra gaten. Dette, sammen med stadige forespørsler om intervju og faren for å bli avbildet på en av avisenes førstesider, har lagt et særlig press på kvinnene.

I løpet av 2008 og så langt i 2009 har antakelig befolkningens kunnskap om prostitusjon økt, selv om det er behov for nyanseringer av både markedet, gruppene og individene i prostitusjon. Dersom loven skal oppnå å være en holdningsskapende og forebyggende lov forutsetter det at god og nyansert kunnskap blir offentliggjort og at innsatser blir innrettet med et bredere fokus enn tidligere.

Oppsummering:

- Det er ikke påvist endringer i kriminalitet.
- Det er ikke avslørt endringer i den allmenne trygghet.
- Mediefokus påvirker prostitusjonsmarkedet.
- Mediefokus bidrar til debatt rundt prostitusjon.

OPPSUMMERING OG VIDERE KARTLEGGING

MÅLGRUPPEN

Gruppen av sexselgende kvinner kan ikke begrenses til å være en samlet ensartet gruppe. Kvinnene har helt ulike utgangspunkt med tanke på rettigheter og muligheter i Norge. De har ulike livssituasjoner i forhold til bakgrunn, nettverk, helse- og sosiale problemstillinger, og de har generelt ulike ønsker og behov. Dette innebærer også at loven får ulike konsekvenser for kvinnene.

På kort sikt synes det som om loven har ført til endringer for kvinnene. Tilbakemeldingene fra kvinnene er delte, men for de fleste gjelder det endringer i etterspørsel, begrensninger i inntjening og økt stressopplevelse. Makt-avmaktforholdet mellom kvinnen som selger og mannen som kjøper er endret, og det er rom for andre forhandlinger enn tidligere.

Kvinnene er fleksible i sin tilpasning til situasjonen. Eksempelvis kan den økte reisingen til småsteder være en vurdering av at her er det lettere å finne hotell, et mer umettet marked og derfor mulighet for kunder, samt at politiet i mindre grad er oppmerksomme.

I forkant av iverksettelsen av loven, fryktet en at markedet skulle "gå under jorden" og dermed også at personer ville bli utilgjengelige for hjelpeapparatet. Erfaringen er at ved å ta i bruk andre metoder, og tilstrebe en bedre tilpassing av tjenestene, vil det fremdeles være mulig å få kontakt med mange av kvinnene. Spørsmålet blir imidlertid hvorvidt hjelpen som tilbys er adekvat i forhold til behovene. Det er en utfordring at mange av kvinnene opplever at de mangler alternativer, men også viktig å akseptere at ikke alle som arbeider i prostitusjon verken ønsker eller trenger intervensjon, være seg fra hjelpeapparat eller politi.

MARKEDET

Vårens kartleggingsperiode har gitt et "stillbilde" av prostitusjonsmarkedet i Bergen ved innføringen av lov om kriminalisering av sexkjøp. Situasjonen etter iverksettelsen av loven har ikke stabilisert seg, og prostitusjonsmarkedet er i stadig og fortsatt endring. Både på gaten og på innearenaen var det en nedgang i den synlige prostitusjonen ved årsskiftet, for senere å øke utover våren.

Kvinnene og deres kunder bruker hovedsakelig de samme metodene og arenaene for formidling av kontakt, med noe tilpasning til dagens situasjon. De har en felles interesse av å ikke bli avslørt politiet og de utvikler strategier for å unngå dette.

Konkurransen mellom kvinnene er stor, og til tross for at det er mannens handling som i dette tilfellet er kriminalisert, er det et "kjøpers marked". Ettersom en rekke av kvinnene har få alternativer til samme inntjening, er det fremdeles kvinner fra ulike nasjonaliteter som er tilgjengelige og som føler presset for stadig å yte bedre tjenester. Samtidig som de er i konkurranse, er mange av kvinnene avhengig av hverandres hjelp. For en del kvinner fører kriminaliseringen til behov for ytterligere bistand fra andre, og det er et uklart skille mellom hva kvinnene oppfatter som hjelp og hva norske myndigheter vurderer som organisering i henhold til hallik- og menneskehandelsparagrafene.

SAMFUNNET

Politiets håndheving av loven er avgjørende for i hvilken grad den får effekt når det gjelder å begrense prostitusjon. Særlig gjelder dette den synlige prostitusjonen. Media har hatt mye oppmerksomhet på temaet i vår, og har således bidratt til uro i prostitusjonsmarkedet, fokus i befolkningen og også til å etablere en del kollektive antagelser. Slik situasjonen er i dag, er gatearenaen rolig på kveldstid. Selv om det også tidligere år har vært vanlig at mange av kvinnene ikke ønsker å stå ute når det er lyst, kan det synes som om de kommer enda senere til arenaen i år.

I saker som omhandler menneskehandel er det fortsatte utfordringer knyttet til identifisering av ofre og å komme i posisjon til å hjelpe. Kulturforståelser av vold og tvang har betydning, i tillegg til tillit til hjelpetjenester og politi.

Generelt sett har kartleggingen ikke avslørt at loven så langt har påvirket samfunnsforhold som allmenn trygghet i det offentlige rom eller kriminalitetsstatistikk på noen områder.

OPPFØLGING AV VÅRENS KARTLEGGING

En rekke spørsmål er sentrale for videre kartlegging høsten 2009. For kvinnene vil Utekontakten følge utviklingen vedrørende inntjening, stressopplevelse, helsetilstand og sikkerhet. Kvinnenes forhold til hjelpetjenester og politi vil være en viktig del av dette.

Det kan enda oppstå nye arenaer og metoder for formidling av kontakt, og også strategier for hvordan kvinner og kunder unngår politiet. Det kan for eksempel tenkes at spesielt de yngste av de rusmiddelavhengige kvinnene tar i bruk internett og formidlingsformer som ikke har vært registrert i denne gruppen før.

Spesielt hvis politiet gjør endringer i sin arbeidsform, vil det kunne føre til nye tilpasninger i markedet.

Det vil være vanskelig for en kartlegging av dette omfanget å vurdere holdningsendringer og lignende som følge av loven. Det er likevel ønskelig å følge opp spørsmål knyttet til opplevd sikkerhet i det offentlige rom, etterspørsel etter seksuelle tjenester på steder eller i situasjoner der kvinnen er uforberedt og endringer i svarte kvinners opplevelse av å bli møtt av befolkningen generelt.

Neste kartleggingsperiode skal resultere i en handlingsplan, og kartleggingen vil derfor inkludere hvordan de ulike delene av hjelpeapparatet er innrettet mot kvinner i prostitusjon.

REFERANSER

- Dyrlid, Linda og Berg, Berit (2008) "Menneskehandelens ofre – fra utnyttet til myndiggjøring". NTNU Samfunnsforskning.
- Justis- og politidepartementet (juli 2007), Høringsnotat
- Justis- og politidepartementet, Ot.prp. nr. 48 2007 – 2008 Om lov om endringer i straffeloven 1902 og straffeprosessloven (kriminalisering av kjøp av seksuell omgang eller handling mv.)
- Mouteney, Jane og Leirvåg, Siv-Elin (2007), "Hurtig kartlegging og handling". Stiftelsen Bergensklinikkene.
- Ot.prp. nr. 48 (2007- 2008), "Om lov om endringer i straffeloven 1902 og straffeprosessloven (kriminalisering av kjøp av seksuell omgang eller handling mv.)"
- Tveit, Marianne og Skilbrei, May-Len (2008) "Mangfoldig marked. Prostitusjonens omfang, innhold og organisering". FAFO.
- Utekontakten i Bergen (2006), "Innendørs prostitusjon i Bergen"
- Utekontakten i Bergen (4/ 2002), "Walk on the wild side – om kvinner i gateprostitusjon i Bergen og vold"
- www.lovdatab.no Almindelig borgerlig straffelov 1902